

Karşılıksız Bir Aşk: İstanbul¹

Makbule ŞİRİNER ÖNVER*

Özet

Kentsel mekânlar, bütünleşmenin en önemli araçlarından birisi olmasına karşın yeti yitimli bireyler için ayrıştırmanın, dışlamanın, yeti yitiminden sakatlık yaratmanın bir aracıdır. Kapitalizmin kentleri insanları toplumsal ve ekonomik olarak ayrıştırmasının yanı sıra mekânsal olarak da bedensel farklılıklara göre ayrıştırır. Bu çalışma yeti yitimli bireylerin İstanbul'u mekânsal olarak nasıl deneyimlediğine ulaşım üzerinden bakmaktadır. Ortopedik ve görme yeti yitimi olan 17 kişi ile yapılan mülakatlar ile İstanbul'da ulaşımı nasıl sağladıkları ve İstanbul'u kendileri açısından vazgeçilmez yapanın ne olduğu anlaşılılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, kentsel mekân, sakatlık.

An Unrequited Love: İstanbul

Abstract

Urban spaces, despite being one of the most important tools integration, they are tools of exclusion, separation for impaired people and creating disability. Capitalism not only decouples people and cities as a social and economic but also it dissociates as spaces according to bodily differences. This study views spatial of impaired people on the focus of how they experienced out of transportation in İstanbul. The assessment results of the interviews with orthopedic and visual impaired seventeen people analyses how they provide their transportation in İstanbul and try to come into focus what makes İstanbul indispensable from the point of their view.

Key Words: İstanbul, urban spaces, disability.

1. Giriş

İstanbul iki büyük imparatorluğa başkentlik yapmış tarihiyle, coğrafi konumuyla, dünyada ve Türkiye'de albenisi ile her daim gündemde olan bir kenttir. Öykülere, romanlara, şiirlere, filmlere; kimi zaman bir sevgiliye duyulan hayranlıkla aşkla sevgiyle kimi zaman ulaşılmazlığın verdiği çaresizlikle konu olmuştur. Üzerine o kadar çok şey yazılan çizilen İstanbul, insanda, bazen üzerine söylenmemiş söz kalmamış hissi uyandırmaktadır.

“Asırlardır adından övgüyle söz edilen tarihi ve coğrafi özellikleriyle, tabii güzellikleri ve yedi tepesi üzerinde inşa edilen mimari eserleriyle, zamanla burada meydana gelen hayat tarzıyla dünyanın incisi mevkiindeki, “şerefli kubbeler ve narin minareler beldesi” İstanbul hakkında bugüne kadar söylenmedik söz hemen hemen kalmamış gibidir.”²

Oysa İstanbul için yazılanlardan söylenenlerden daha fazla dile gelmeyen yazılmayan vardır. Gözkamaştıran parlaklığın ışıltısında görünmez olan dillenmeyen tarihler, hayatlar bulunmaktadır. İstanbul sadece güzel, hayranlık uyandıran, masal tadında bir kent değildir. Çünkü tek parça

¹ Bu çalışmanın alan bölümü “Kentsel Mekân Sakatlık İlişkisi Bağlamında Yerel Yönetim Politikaları: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği (Nitel Bir Araştırma)” (2012) doktora tezimin alan çalışması için yapılan görüşmelerden faydalanılarak hazırlanmıştır.

* Araştırma Görevlisi, Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, msiriner@gmail.com

² Abdullah Uçman, “Kitap Üzerine Birkaç Söz”, *İstanbul'a Dair, Nihad Sami Banarlı*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2008, s.11.

değildir. Her parçanın var olabilmesi, karşınının da var olmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece karşıtlıklar, çelişkiler içinde var olan bir İstanbul, anlatana göre göre değişen bir İstanbul'dur. Bir bakıma bir tarafta konuşan İstanbul varken diğer tarafta susan İstanbul ve tüm bunların toplamından oluşan bir İstanbul vardır.

*“Bu susan bilgidir. (...) Bu bilinen ama susulanlardan “aramızda” gezenler sadece yarım sözcüklerdir. Mekânlar başkası tarafından okunabilir olmaktan kaçan geçmişlerin açılıp saçılabilen ama daha çok beklenen anlatılar gibi çözülemez bir halde kalan istif edilmiş zamanların ve tabii beden in çektığı acıda ya da zevkte kistleşen simgelerin içine kapanmış parçalı öykülerdir.”*³

Yarım sözcükler kentin sahibi olarak görülmeyenlerine aittir. Kentler yarım sözcükleri tamamlamak için verilen mücadelelerin mekânıdır. Kentte buluşan farklılıklar hayatın zenginleşmesine katkıda bulunabilecekken mevcut sistemde ayrışmanın, yok saymanın gerekçesi haline gelmektedir. Doğal olarak kapitalizmin kentleri, çatışmanın mekânı haline gelmektedir. Her ne kadar, “Kişilerin teklifi gibi coğrafyada da “mekân”ların teklifinden yola çıkarsak, İstanbul’un onu başka mekânlardan farklı kılan bir kimliği”⁴ olsa da İstanbul da bunlardan azade değildir, Türkiye özgünlüklerini de üzerinde taşıyan kapitalist bir kenttir. Onun için İstanbul anlatana göre değişir. Hayranlık baki olsa da İstanbul’un simgeledikleri, zorlukları farklılaşmaktadır. İstanbul’u hissetmek, İstanbul’da yaşamak hatta İstanbul’a tutunabilmek herkes için aynı şeyleri ifade etmemektedir.

*“Şehirlerimiz bir kitap olarak okunabilir. Şehirler bize giderek genişleyen ama aynı zamanda tahakkümcülerin giderek gasp ettikleri insan olasılıklarının ve gücünün tarihini gösterir ki bu sonunda bütün olarak yaşamın ve topluluğun üzerinde kurulan burjuva tahakkümüne varır.”*⁵

Günümüzün kent gerçeği kentsel yaşamı zor, sancılı ve zahmetli hale getirmektedir. Kentlerin sınıfsal yapısı üzerine binen kültürel, etnik, siyasal ve cinsiyet gibi özellikler kentte varolabilme mücadelesini katmerleştirir. Tüm bu katmerleşen ve derinleşen mücadelenin en görünmeyen, fark edilmeyen yüzünde ise yetilerde, bedende farklılıklara sahip olanlar bulunmaktadır.

İstanbul “normal/sağlam” bireylere göredir. Yeti yitimine sahip bedenleri İstanbul yok saymaktadır. İstanbul, yok saymayı sadece bir kentsel mekân olarak değil İstanbul’da yaşayanlarla (hatta yaşamayanlarla) birlikte bütün İstanbul olarak gerçekleştirmektedir ve bu yok sayma yeti yitimli birey olana kadar mekânsal ve toplumsal olarak sakatlanma anlaşılabilir.⁶ İstanbul, yeti yitimli bireye karşı birden bire değişir. Artık İstanbul “sağlam/normal” bedene sahipken bildiği İstanbul değildir. İstanbul, ona sırtını dönen, aşkına karşılık vermeyen bir sevgiliye dönüşür.

Bu çalışma, İstanbul’da var olmaya çalışan ve bir anlamda ona “aşk”la bağlı olan sakatların İstanbul’da var olabilmelerine odaklanmaktadır. Kentsel mekânların hâkim üretim sisteminden ayrı düşünülmeceği ve ele alınamayacağı gerçeğinden hareketle öncelikle kentsel mekân-toplum ve kapitalizm ilişkisine sakatlık bağlamında bakılmaktadır. Kentsel mekânların yeti yitimlerinden nasıl sakatlık ürettiğinin ve toplumsal ilişkilerde nasıl yer aldığı anlaşılmasına çalışılmaktadır. Mekânlar arasında hareketliliği sağlayan, bireylerin dolaşımını ifade eden ulaşım, sakatlık üreten kentsel mekân-toplum ilişkisinin günlük hayatta görünür hale geldiği bir alan olarak dikkate alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmında İstanbul’da sakat bireylerin ulaşımı, deneyimleri ışığında anlaşılmasına çalışılmaktadır. Hareketliliğin özellikle bağımsız hareketin kentlerde gündelik hayatı devam ettirebilmek için önemli olmasından dolayı İstanbul’da sakat bireylerin bunu nasıl gerçekleştirdiklerine bakılmaktadır. Onun için alan araştırmasında mülakat tekniği kullanılarak deneyimlerinden öğrenilmeye çalışılmıştır. Alan çalışmasına görme ve ortopedik yeti yitimi olanlar dâhil edilmiştir. Yapılan görüşmeler ile bir yandan kuramla ne kadar örtüştüğü anlaşılmasına çalışılırken diğer yandan İstanbul’un yeti yitimlerinden sakat yaratan bir kent olmasına karşılık

³ Michel de Certeau, *Gündelik Hayatın Keşfi-I*, Çev.:Lale Arslan Özcan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008,, s. 207.

⁴ Erol Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s.12.

⁵ Henri Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*, Çev.: Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.237.

⁶ Sakat bireyler için gerçekleştirilen “yardım, farkındalık yaratma” gibi etkinliklerde en çok vurgulanan söylemlerden birisinin “herkes bir engelli adaydır, onun için...” olması bu açıdan dikkat çekicidir.

katılımcılar için İstanbul'u vazgeçilmez yapanın ne olduğu, bir anlamda karşılıksız aşkın (bir aşk ne kadar gerekçelendirilebilir, anlaşılabilirse) nedeni/nedenleri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışma sonuç bölümü ile bitirilmektedir.

Kapitalizm, Kent ve Mekân Üçgeninde Sakatlık

Kent

İnsanlığın yerleşik düzene geçmesi ile ilk kentlerin tarih sahnesinde yerini alması birbirine yakın tarihlere sahiptir. “*Kent, insanların birbirleriyle buluştukları, malların değiş tokuş edildiği ve fikirlerin yayıldığı bir ilişkiler ve kararlar merkezi*”⁷ olarak var olmuştur. Her dönemin kenti hâkim üretim tarzının özelliğini taşımaktadır. Kapitalizmin mekânı olan kentler ilk kentlerin temel özelliklerini bünyelerinde hala barındırmakla birlikte daha karmaşık ve katmanlı bir hal almışlardır. Günümüzün kentleri 19. Yüzyılda sanayi devrimi ile hâkim üretim tarzı haline gelen ve hâkimiyetini halen sürdüren kapitalizmin kentleridir.

Kent, toplumsal süreçle mekânsal biçimin sürekli etkileşim halinde olduğu karmaşık dinamik bir sistemdir. Toplumsal süreç ve mekânsal biçim arasındaki ilişkileri basit nedensellik ile açıklamak mümkün değildir.⁸ Hâkim üretim tarzı altında, toplum ve mekân iç içe geçmiş girift bir yapı oluşturmaktadır. Bu yapının dokusunu ise kapitalizmin eşitsizliğe dayalı sistemi oluşturmaktadır. Yapılı bir çevre olarak doğa üzerindeki hâkimiyeti simgeleyen kent aynı zamanda günümüzde kapitalist gelişmenin mekânsal öznesidir. Marx ve Engels’in⁹ *Alman İdeolojisi*’nde kır/kent arasındaki işbölümünü en büyük işbölümü olarak tarif ederken kenti, kapitalizmin gelişimiyle birlikte ele alır. Kent toplumunun iki büyük sınıfa bölünmesinden, sınıf mücadelesinin kentlere taşınmasından bahseder. Artık, kentler, üretimin olduğu kadar, çatışmanın, mücadelenin alanıdır. Onun için kentsel mekân, iktidar ilişkisinin olduğu ve süreklileştiği bir alandır. Marksist açıdan kentsel mekân, ekonomik olduğu kadar da politiktir.

“*Mekânsal pratikler hiçbir zaman tarafsız değil her zaman belirli bir ideolojinin taşıyıcısıdır. Mekân politiktir. Çünkü toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü bir ifadesidir. Mekân toplumdaki çelişkilerin normalleştirilip, sıradanlaştırıldığı gündelik yaşamın içinde eritildiği bir alandır. Ancak mekânın politik ve ideolojik niteliği örtüktür.*”¹⁰

Mekân

Tüm varlıklar doğal ve yapılı mekânlarda bulunurlar. Mekân ve zaman hem insan varoluşunun temeli hem de toplumsal olgulardır. Bunlar bireysel değil, toplumsal olarak örgütlenmişlerdir. Toplumsal her eylem, olay ve örüntü mevcut mekân anlayışıyla bağlantılıdır.¹¹ Mekân, toplumsal ilişkiler içerisinde sabit, durgun, etkisiz bir eleman, sahne değildir. Toplum mekân ilişkisi diyalektik bir ilişkidir. Sistem tarafından kullanılabilen, inşa edilebilen bir şey olduğu gibi, toplumsal ile iç içe geçerek toplumsal ilişkileri de belirleyen dönüştüren, dönüşen bir “şey”dir. Mekân ve toplum arasındaki ilişki iki taraflı belirleyen belirlenen olarak çift yönlüdür. Her ikisi de hem diğerini üreten, yapılandıran hem de yapılanan, üretilendir.

Yapılı bir çevre olarak kentin inşası, kentsel mekânda gündelik hayat, toplumsal ilişkilerin doğasını, kentsel mekânla olan ilişkisini göstermesi açısından dikkate değerdir. Mekânın farklılaşan üretimleri, çeşitli toplumsal ve yaratıcı düzenlemeleri ifade eder. Böylece toplumların kimlikleri oluşur. Her toplumun üretim biçimi ve kültüründe oluşan değişimler mekânın

⁷ Jean-Louis Huot, Jean-Poul Thalmann, Dominique Valbelle, *Kentlerin Doğuşu*, Çev.:Ali Bektaş Girgin, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.14.

⁸ David Harvey, *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev.: Mehmet Morali, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.48.

⁹ Karl Marx, Friederich Engels, *Alman İdeolojisi*, Çev.: Sevim Belli, 2.Baskı, Sol Yayınları, Ankara, 1987, s.87.

¹⁰ Oğuz Işık, “Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması”, *Toplum ve Bilim*, Sayı:54-65 Güz/Kış, 1994, s.28-29.

¹¹ Hilmi Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 66-67.

üretiminde de değişimlere neden olur. Toplumun içerisinde bulunduğu üretim ve üretim ilişkilerinin mekânı üretmesi kadar mekân da üretimi ve yeniden üretimi, kimlikleri ve deneyimleri üretir.¹² Bu açıdan “iktidar olma” zamanı ve mekânı kontrol edebilme yetisine sahip olabilme anlamına gelir. Zaman ve mekân kontrolü aynı zamanda üretim sürecinin olduğu kadar yeniden üretimin de baştan sona kontrol altında tutulması anlamına gelir.

*“Her toplumsal faaliyet biçimi kendi mekânını tanımlar, böyle mekânların Öklidyen olduklarına ya da uzaktan yakından birbirleriyle benzeş olduklarına dair hiçbir kanıt yoktur. Buradan coğrafyanın sosyo-ekonomik mekân kavramına psikolog ya da antropoloğun bireysel mekân kavramına ve benzerlerine varırız. Demek ki kentnin mekânsal biçimini anlatmak için öncelikle uygun bir toplumsal faaliyetlere göre anlayabiliyorsak sosyolojik ve coğrafi muhayyileyi bütünleştirmeyi denemek zorundayız.”*¹³

Kent hem üretim hem yeniden üretim birimlerini bir arada buldurmakta, bunların devamını sağlayacak örgütlenmeyi gerçekleştirmektedir. Aslında, bir kentteki/ülkedeki toplumsal ve siyasal ideolojilerin fiziksel biçime dönüşmüş hali, kentsel mekânın gözler önündeki manzarasıdır.¹⁴ Kapitalist üretim bağlamında kenti mekânsal olarak, toplumsal ile olan ilişkisiyle ele alan bunun gündelik hayattaki pratiklerini sorgulayan ve gösteren Henri Lefebvre olmuştur. H. Lefebvre yaptığı çalışmalar ile praksisin mekânsal bir bileşenin olması gerektiğinden hareketle, sınıf mücadelesinin çıkarı için mekâna el konulması, mekânın denetim altına alınmasının zorunluluğuna dikkat çeker.¹⁵ Çünkü kentsel mekânlar toplumsal ilişkilerin yaşandığı dönüştüğü yerlerdir. Mekân-toplum etkileşimi içerisinde toplum kendi kimliğini, alışkanlıklarını, yaşamını mekânsal olarak ifade eder.

*“[K]apitalist piyasa ve devlet, günlük hayatın somut mekânı karşısında, bu mekâna düşman soyut mekânlar üretmektedir. ... [İ]nsanların kendi ürettikleri yaşam mekânlarına ve sokaklara karşılık kapitalizm ve devlet taşıt araçları tarafından işgal edilen otoyolları inşa etmekte, insanların yaya olarak kullandığı yolları ele geçirmekte ve kent mekânını sömürgeleştirmektedir.”*¹⁶

Mekân ve toplumsal arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için asıl bakılması gereken mekânın üretim süreci ve onun pratiğidir. Mekân, tarihsel olarak şekillenmektedir. Mekânı sıfırdan tasarlamak mümkün değildir. Kapitalist üretim tarzının feodal üretim tarzına göre ayrı bir mekân ve mekân/toplum ilişkisi vardır. Bunlar arasındaki diyalektik ilişki mekânsal pratiklerin okunabilmesini olanaklı kılar. Aralarındaki diyalektik ilişkiden dolayı Lefebvre günlük hayatı önemsemiştir. Çünkü günlük hayat içinde ve üzerinde toplumsal iktidar kurmanın temelini ve kapsayıcı kaynağını mekân oluşturmaktadır.¹⁷

Sakatlık

“[D]eğişik insan pratikleri nasıl değişik mekân kavramsallaştırmaları yaratıp kullanıyor?” sorusu kentsel mekân ve toplumsal ilişki biçimini anlamak, günlük hayatın toplumsal pratiğine, mekânın doğasına ve toplumsal ilişkiye dair derin sırları anlaşılır hale getirebilir.¹⁸ Tarihsel olarak günlük hayatın mekânları olarak üretim ve yeniden üretimin mekânlarının farklılaşması sakat bireyler için bir anlamda kentsel mekânda toplumda yok sayılmanın dönüm noktasını oluşturmaktadır. Feodal toplumda kendini emeği ile var olabilen yeti yitimli birey kapitalizmin üretim tarzı ve ilişkileri ile emeği değersizleştirilir. Üretim sürecindeki bu değersizleştirme yeniden üretim sürecinde kendini gösterir. Kapitalist üretim tarzı ile mekânın ilişkisi kentsel mekânda sakatlığı anlamamız açısından önemli bir eşiği teşkil eder.

¹² İ. Emre Işık, “Mekan ve Toplum”, Özneler Durumlar ve Mekanlar, Der.: İ.Emre Işık, Yıldırım Şentürk, Bağlam Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 15.

¹³ David Harvey, 2003, a.g.e., s.34.

¹⁴ Erol Tümertekin, a.g.e., s.12.

¹⁵ Mark Gottdiener, “Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru,” çev.: H. Çağatay Keskinok, *Praksis(2)*, 2001, s. 256.

¹⁶ H. Tarık Şengül, “Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme,” *Kentsel Planlama Kuramları*, Der.: Melih Ersoy, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 73.

¹⁷ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, Çev.:Sungur Savran, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.255.

¹⁸ David Harvey, a.g.e., 2003, s 19.

Kentsel mekân ve burada gerçekleşen olaylar, ilişkiler, üretim, çeşitli görünümler gündelik hayatın bir parçasıdır. Kapitalist örgütlenme ve üretime fiziksel bir ortam sağlayan üretim mekânları atölyeler ve fabrikaların dönüşümü kapitalist üretim tarzı ile mekân-toplumsal ilişki arasındaki çok temel hattı ifade eder.¹⁹ Emeğin metalaşma ve kapitalist kentleşme süreci iç içe geçmiş bir süreçtir. Bu sürecin başlaması ile birlikte üretim ve yeniden üretim mekânları ayrılmış, mekânlar tamamen sakatlayıcı hale dönüşmüştür.

Sanayi toplumunun başlangıcında iş ve çalışma usulleri basit bir şekilde dönüşmemiştir. İşçiler bir yandan kasabalara akın ederken var olan topluluklar aşamalı olarak erozyona uğramış, sanayi proletaryasının yaratılmasının toplumsal ilişkiler üzerinde önemli etkisi olmuştur. Aynı zamanda sanayileşme, sakat bireyler için hem çalışma süreçlerine katılma yeteneğini azaltmasını hem de kabul edilebilir toplumsal rollerin (dilencilik gibi) gözden kaybolmasını getirmiştir. Ekonomik olarak verimsiz ilan edilen insanları kontrol etmek için çalışma evleri, akıl hastaneleri gibi yeni mekanizmalar kurulmuştur.²⁰

Sakat bireylerin çalışma süreçlerini azaltan fabrika, kapitalist üretim tarzını olduğu kadar kapitalizmi anlatan mekânsal bir oluşumdur. Fabrikanın emeğin artı ürün üretmesini sağlamak için en rasyonel mekân olması ve kapitalistin işgücü konusunda da rasyonel davranarak kendisine en fazla artı ürünü sağlayacak, maliyeti düşürecek bedenlere ihtiyacını gündeme getirmiştir. Böylece üretim ve yeniden üretim mekânı büyük bir değişim geçirmiştir. Mevcut sistem içerisinde üretimde verimli şekilde çalışabilecek bedene göre düzenlenen örgütlenen üretim ve yeniden üretim ve mekânsal süreçler “sağlam” bedenleri kabul etmekte diğerlerini reddetmektedir. Bu reddediş sakatlık olgusunu karşımıza çıkarmaktadır. Oysa kapitalizm sakatlığı bireysel, tıbbi ve kişisel bir trajedi olarak gösterir ve kabul ettirmeye çalışır. Onun için sakatlık tanımları ve deneyimleri toplumdan topluma maddi ve toplumsal etkenlere bağlı olarak değişir.²¹

Sistemsel bir yaratım süreci olan sakatlık tüm kurum ve ilişkileri ile bir algı, bir varoluş, ilişkisel bir bütünlük ve bir inşadır. Üretim tarzından hareketle, mekânın önemsenmesi ve bunun ilişkiselliğinin ortaya konulması, sakatlık çalışmalarında yeni bakış açıları getirmiştir. Yeti yitiminin sakatlık haline gelmesini, toplumsal, ekonomik ve siyasal olanla ilişkisinin kurulmasını Schriener²² şöyle anlatmaktadır:

“Zihinsel geriliğin, akıl hastalığının, körlüğün, sağırlığın ve fiziksel yeti yitimin “sorun” olduğunu biliyorduk: Eğer bu bireylerin sınırlılıklarını tıbbi tedavi ve rehabilitasyonla düzeltirsek “sakatlık sorunu”nun çözüleceğini düşünüyorduk. Belli biçimlerdeki bireysel farklılıkların değersizleştirilmesi kolaylıkla açıklanıyor ve bir o kadar kolay bir şekilde haklı gösteriliyordu: sonuçta bu farkların sorunlu olduğunu kim sorgulayacaktı? Bu tür farkları olan bireyleri farklı tedavi için (iyi ya da kötü) işaretlemek eşyanın tabiatına uygun görülüyordu. Oysa bugün sakatlığın yalnızca bireyle alakalı bir şey olmadığını biliyoruz. Aksine bazı bireysel farklılıklar toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçler arasındaki karmaşık ilişkiler yoluyla sakatlık olarak işaretleniyor. ...sakatlık yaratılan bir şeydir.”

Hâkim üretim tarzına göre örgütlenen bir kentsel mekân, üretimde yer alamayan bedenleri dışlar. Çünkü kentsel mekânlar, üretim ve yeniden üretimin gerçekleştirildiği mekânlar olarak, “normal” ilan edilen bedenler esas alınarak yapılandırıldığı, örgütlendiği için “sağlam”ların dışında kalanlara kentsel mekânlar kapalıdır. “Sağlam” bedene sahip olmadığı halde kentsel mekânda var olmaya çalışanlar ise yeti yetimleri ile mekânda sakatlanmaktadır.

Bedenin tanımlanmasındaki ve sakat bedeninin üretilmesindeki farklılıkların temelinde yatan farklı toplumsal ilişkiler ve üretim biçimlerinin olmasıdır. Kır toplumunda, yaşadığı toplumdan ayrıştırılmayan, toplumsal ilişkilere, üretime dâhil edilebilen sakatlar, kapitalist üretim biçimi

¹⁹ Yırtıcı, a.g.e., s.16-17

²⁰ Michael Oliver, *The Politics of Disablement*, The Macmillan Press, London, 1990, s.85-86.

²¹ Michael Oliver, *Sakatlık ve Kapitalizmin Yükselişi, Sakatlık Çalışmaları*, Der. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, Çev. Ferit Burak Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 209).

²² Kay Schriener, *Sakatlık Çalışmaları Perspektifinden Sakat İstihdamı Sorunları ve Politikaları: Bir Uluslararası Yaklaşım, Sakatlık Çalışmaları*, Der. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, Çev. Ferit Burak Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.274.

ve toplumsal ilişkiler ile farklı bir şekilde konumlandırılmışlardır. Kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde örgütlenen toplum gündelik hayatta sakatları dışlar.²³ Tasarlanan kentsel mekânlarda bu bağlam içerisinde sakatları toplumsal gündelik hayata katılmaktan alıkoyar²⁴, gündelik yaşamda yoklar hanesine yazar.

Kapitalist modernleşme ile sakatlık tıbbı ve tıp uzmanlarına havale edilmiştir. Bu anlayış tüm yaşam alanlarında içselleştirilmiştir. Gündelik hayatın rutinleri içerisinde derinlemesine yerleşmiş olan bu içselleştirmenin düzeyini kentsel mekânlar kusursuz bir şekilde gösterir. Onun için yeti yitimi olan bireylerle gündelik hayatta çok nadir karşılaşılır ve ilişki kurulabilir. Sakat bireyler günlük hayatta birer özne değil, genellikle acıma, merhamet ve yardım etme duygularını uyandıran “nesne”ler olarak toplumsallaşabilmektedirler. Toplumsal veya kişisel vicdani sorumluluğun bir parçası olarak görülür.

“Kapitalizmin yükselişiyle birlikte sakatlık insanların ya çalışma temelli ya da ihtiyaç temelli paylaşım sistemine tahsis edilmelerini sağlayan önemli bir sınır kategorisi haline gelmiştir. Dolayısıyla hem kategorileştirme hem de yardım konusundaki artan uzmanlaşma, dünyadaki artan rasyonelleşmenin bir işlevidir.”²⁵

Bu rasyonelleşmenin bir sonucu olarak sakatlık tıbbı, sosyal yardıma havale edilir. Yeti yitimi sakatlığa dönüştüren kapitalizmin çalışmaya, üretime, artı değer üretimine dayanan, eşitsizlik üzerine inşa edilen sistemi, üretim koşullarını ve devamını sağlayan yeniden üretim ilişkilerine ve bunlar temelinde örgütlenen kentsel mekân/toplumsal ilişkilere bakılmaz.

“Kol kola giden emeğin metalaşması ve kentleşme süreci (...) giderek daha sakatlayıcı olan çevrelerin ortaya çıkmasına yol açtı. Daha öncesinde de gözlemlediği üzere, on sekizinci yüzyıl sonunda sanayi kentinin ortaya çıkışı, feodal çağın sonlarında meta ilişkilerinin ortaya çıkışıyla birlikte yavaş yavaş yükselişe geçen sakat kişilerin toplumsal-mekânsal dışlanması olgusunu billurlaştırdı.”²⁶

Üretim ve yeniden üretimin rasyonel (en fazla kâr elde etmeye sermaye birikimini arttırmak) örgütlenişinin Taylor’dan başlayarak üretimin standartlaştırılması beraberinde getirdiği standart beden ve yetilere sahip olanları kapsamıştır. Standartın keşfi mekân biçimlendirmenin bilimi olarak mimarinin temelini oluşturmuştur. Standart, normal/sağlam beden üzerinden kurgulanmaktadır. Gündelik hayat en yoğun şekilde kentsel mekânda kendini gösterir.

“Bu normallik arayışı ya da içsel bir öz arayışı, belirgin derecede modern olan bir “biçim işlevden sonra gelir” hareketinin ya da yorumunun ortaya çıkacağı bağlamı sağladı. ... [M]odern çağın işlev takıntısının kökeninde bu “standartın” keşfi yatar. Le Corbusier’in (1927) savunduğu üzere, mimarinin temelleri “insanın boyutları ve işgal ettiği mekân tarafından belirlendiğini, düşündüğü estetik biçimler tarafından sağlanır. Bedensel çeşitliliği ve farklılıkları reddedip normalliği sağlam beden üzerinden tarif eder”²⁷

Gündelik hayatta kendimizi yeniden üretirken tükettiğimiz günlük şeyler olan barınma, yemek, giyim gibi şeyler üretimin, artı-değerin, mülkiyetin anlatılabilmesi (Harvey, 2006: 191), gündelik hayatta gömülü olan ilişkilerin ve yapıların nasıl ortaya çıkarılabileceğine bağlıdır. Gündelik hayatta insanlar deneyimlerini eğitim, üretim, barınma, eğlenme vb. alanlarda bulunarak edinir. Bu alanlardaki deneyimler, modern mekân kentlerin yaygınlığı nedeniyle çoğunlukla kentsel mekânlarda gerçekleştirilmektedir. Kentsel mekânların tasarlanması bir anlamda gündelik hayatta ya da bu sayılan alanlarda kimlerin yer alacağını, kurulan gündelik toplumsal ilişkilere kimlerin dâhil olabileceğini ve kentsel mekânda bu alanlara özgü “sağlıklı” deneyimler yaşayacağını belirler.

²³ Kapitalizm feodalizm karşısında hâkim duruma geldikçe yeti yitimli bireyi dışlayan koşulları da yaratır. Feodal toplumda sakat bireye karşı dışlayıcı, aşağılayıcı tavırlar olmasına rağmen kapitalizmdeki gibi maddi temeli yoktur.

²⁴ Brendan Gleeson, “Teknoloji Sakatlayıcı Kentin Üstesinden Gelebilir mi?”, Sakatlık Çalışmaları, Ed. D.Bezmez vd., Çev.:F.B.Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.367.

²⁵ Michael Oliver, a.g.m., s.221.

²⁶ Brendan Gleeson, a.g.m., s.373.

²⁷ Rob Imrie, “Sakatlayıcı Çevre Tasarımı”, Sakatlık Çalışmaları, Ed. D.Bezmez vd., Çev.:F.B.Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.333.

Sakat bireyin, kentsel mekânda bulunabilmesinde, mekânda hareket edebilmesi önemlidir. Çünkü kentsel mekânda ulaşım/erişim, görünür olma ve mekânsal ve toplumsal ile olan ilişki bakımından birçok veriyi ortaya çıkarabilmektedir. Özellikle kentsel mekâna ve/veya kentsel mekânlar arasında ulaşım/erişim mekânın politik olduğu önermesi ile bakıldığında kentsel mekân için daha farklı bir okuma yeti yitiminden nasıl bir sakat ve sakatlık yaratıldığını mekânsal-toplumsal olarak ortaya koyabilir.

Ulaşım

Çeşitli yeti yitimi bulunan bireyler diğer bireylere göre ya hiç ya da daha az kentsel mekânı kullanmaktadır. Daha çok evlerde veya çeşitli kapatma kurumlarında kapalı kalmakta bir çeşit hapis hayatı yaşamaktadırlar. Kentsel mekânda bulunanlar ise kentte bulunabilmek için zorlukları göze alanlar veya bağımlı hareket edenlerdir.

Gündelik hayatta toplumsal ilişkinin gerçekleştiği kentsel mekânlar, herkesin ulaşabileceği bir tasarıma sahip değildir. Kentsel mekânın kullanımı iş, eğitim, tüketim, üretim, eğlence gibi etkinlikler aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu etkinlikler faaliyetlerde kendine yer bulamayanlar özellikle yetersiz erişim şartlarına sahip olanlardır. Kapitalist kentlerin eşitsizlik üreten yapısı kentte yaşayanları ayrıştırırken çeşitli hizmetler, fırsatlara ve olanaklara erişimlerini de belirler. Eğitime, sağlığa, sosyal yardımlara, istihdam olanaklarına vb. erişim sınıfsal, cinsiyet, etnik, kültürel olarak farklılık gösterdiği gibi bedensel olarak da farklılık gösterir. Bu farklılıkların sıralamasında her zaman sınıfsallık en alt basamağı oluşturur. Diğer farklılıklar buradan devam etmektedir. Sakat birey, sınıfsal yapı itibari ile üst sınıfa mensup ise, alt sınıflara mensup bir sakat bireyden daha fazla erişim imkânına sahiptir. Yoksul kesimde yeti yitimi daha derin ve büyük bir sorun olarak yaşanır. Yoksulluk gibi yeti yitimli nüfusun dağılımı da gelişmiş güzel değildir. Sakatlık sadece kurbanlarının yoksulluğunu garanti etmez aynı zamanda ve önemli oranda yoksulluk sakatlığın en büyük nedeni olmayı garanti eder.²⁸

Bu açıdan erişim nasıl sınıfsal ve bedensel özellikler tarafından belirleniyorsa ulaşım da aynı şekilde belirlenmektedir.²⁹ Bir yerden bir yere gitmek gibi basit bir eylem olarak düşünülen ulaşım, kentsel mekân arasında dolaşım, kentsel mekânın ve toplumsalın örgütlenişi ve dokusu itibariyle günümüzde bir sakat için pek çok güçlüğü içinde barındırır.³⁰ Ulaşım, kent içinde yapılan tüm yolculukları, hareketliliği kişisel ya da toplu olan yolculukları kapsar. Kentsel mekân formlarının oluşumunda etkindir. Kentsel ulaşım bir kentte aktivitelerin dağılımını, arazi kullanımını da belirler. Teknoloji ile birlikte ulaşımın gelişimi yaygınlaşması tarihsel olarak ulaşılabilirliği genişletmiş ve hızını arttırmıştır.³¹ Kapitalist kentlerin mekânsal olarak genişlemesi feodal üretim tarzında daha sınırlı bir alanda hareket edebilme şansı bulan sakat birey için uygun koşullar yaratılmadığı için hareketinin kısıtlanmasına yol açar. Tüm bunların yanı sıra hangi özelliklere sahip bedenlerin kentsel mekânda bulunabileceğini belirler. Ulaşımı sağlamaya dönük alt yapı, araçlar ve toplu taşıma kentsel mekândaki hareketliliği biçimlendirmektedir. Toplu taşımanın tüm kentlilerin kullanımına açık bir kamu hizmeti olması³² gerekirken yeti yitimli bireylerin kullanımına uygun olmaması, ulaşım erişimi engelleyerek kentsel mekânda en dışlayıcı mekanizmalardan birini oluşturur. Ulaşımın bir kesim için erişilemez olması durumunda ise,

²⁸ Micheal Oliver, a.g.e., s.13.

²⁹ Erişim ve ulaşım çoğunlukla aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada ulaşım mekânsal anlamda bir hareketliliği ifade ederken erişim özellikle hizmetlere ve fırsatlardan faydalanmayı ifade etmek için kullanılmaktadır.

³⁰ Erişilebilirlik/ulaşılabilirlik kapsamında gelişmiş pek çok ülke gibi Türkiye'de de çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle ulaşım konusunda kentsel mekânda özellikle ortopedik sakatlarla ve körlere yönelik alt yapı, ulaşım araçlarında düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler kapitalizmin sakatlayıcı özelliğinden vazgeçtiğini değil Lefebvre'nin belirttiği mekânda üretimin mekânın üretimine geçtiğini ve Harvey'in (*Sermayenin Mekânları ve Sosyal Adalet ve Şehir* isimli eserlerine bakılabilir) bahsettiği sermaye birikimi süreçlerinden krize giren sistemin sermayenin 2. Çevrimi ile krizi aşma refleksidir. Doğal olarak bu refleks tek başına değildir. Kapitalizmin dezavantajlarını avantaja çevirme "yeteneği"nin, toplumsal farkındalık, hak mücadelesi ve sakatların özellikle gelişmiş ülkelerdeki sakat hareketinin bir sonucu olarak okunabilir. Bu konu farklı bir yazının konusu olacak kadar geniş olduğundan, bu çalışma kapsamına alınmamıştır.

³¹ Metin Şenbil, "Ulaşım", *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, Der.: Melih Ersoy, Ninova Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.260-261.

³² Ela Babalık Sutcliffe, "Toplu Taşıma", *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, Der.: Melih Ersoy, Ninova Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.439.

“Toplumsal sonuçlar bakımından ayrımcı bir kent yaratılıyor. Çünkü herkes eşit şekilde hareketli değil, insanların uzaklıkla ilgili sıkıntılarının üstesinden gelmelerini sağlayacak olan yollardan biri olan kent içi toplu ulaşım asla herkese garanti edilemez.”³³

Oluşturulan bu mekanizma yeti yitimli olan bireyin kentsel mekânda hareketini kısıtlamakta, engellemekte, kişilere ve/veya belli mekânlara bağımlı hale getirilmekte ve toplumsal ilişkilerde bağımsız hareket edemeyen, acınacak bir duruma düşürülmektedir. Ama bu durumda genellikle kentsel mekân ve hareket etmeyi sağlayan mekanizmaların sakatlayıcı yönü dikkate alınmaz, “doğal” görülür. Kentsel mekân-toplumsalın ilişkisi ve birbirini besleyen bir yapıya sahip olması yeti yitiminden kentsel mekânda ulaşım aracılığı ile sakatlık yaratmaktadır.

Gündelik hayatın önemli bir parçasını oluşturan ulaşım kentlerde nasıl yaşadığımızı, nasıl var olduğumuzu gösteren ayrıntılardan birisidir. Lefebvre'nin³⁴ dediği gibi asıl değişim gündelik hayatın esrarengiz derinliklerinde olup biter. Gündelik hayatın çok sıradan görünen ama pek çok yönü ile mekânı, toplumu ve kapitalist üretim tarzını sakatlık bağlamında ulaşım gösterebilmektedir.

İstanbul'da Sakatlık

İstanbul iki kıtayı birleştirme özelliği ve çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış olması ve onlara ilişkin tarihi, doğal güzelliği onu her zaman çekici kılmıştır. Kapitalist dönemde ise bu tarihin yanına üretim ve yeniden üretimde yer kapmaya çalışan bir İstanbul eklenmiştir. Kapitalizmin bir kenti olması aynı zamanda toplumsal çatışmanın da alanı haline getirmiştir.

Çoğunlukla “sağlam” bedenlerin İstanbul'u anlatılmış, tarif edilmiştir. Bu kentte yaşayan, bu kentin sakatladığı insanlar yok sayılmış, görmezden gelinmiştir. Ancak her türlü zorluğa karşılık İstanbul'a tutunma çabası vardır. İstanbul pek çok insan için olduğu gibi sakatlar için bir mücadeleye, hatta her dakikası ve zerresi mücadele içeren bir alandır. Belki onun için sakat bireyler İstanbul'dan bahsederken, onu, ulaşılamayan bir sevgiliden bahseder gibi büyük bir sevgiyle “aşk”la anlatmaktadırlar. İstanbul onlar için sürekli ulaşmak için çabaladıkları kimi zaman ulaştıklarını sandıklarında mutlu oldukları bir kenttir.

Yıldan yıla büyüyen mekânsal olarak genişleyen İstanbul'da yaşayanlar için ulaşım başlı başına önemli bir sorundur. Sakat bireyler için bu daha da katmerli derin mevzuları içeren bir sorun olmanın ötesinde sakatlığı da yarattığı, hayati tehlike içerdiği için önemlidir.

İstanbul

İstanbul ekonomi, nüfus ve siyasi açıdan Türkiye'nin başta gelen kentlerinden biridir. Ayrıca nüfusa oranla sakat sayısına bakıldığında İstanbul'un içinde bulunduğu Marmara Bölgesi % 22,7 oranı ile yoğun sakat nüfusa sahip bölge³⁵ olduğu görülür. 2002 yılında yapılan çalışmaya³⁶ göre Türkiye'nin nüfusunun %12,29'unu sakat bireyler oluşturmaktadır. Ancak Türkiye'de geniş kapsamlı ve güncel olarak sakat sayılarını veren herhangi bir araştırma yoktur. Çeşitli resmi kurumlara kayıtlı olanların, sakatlık raporu, maaşı alanlar veya belediyenin yaptığı çalışmalar ile kayıt altına alınanlardan oluşturulan sayılar bulunmaktadır. Herhangi bir kayıt yaptırmayanlar bu sayıya dâhil değildir. Bunun için sakat birey sayısı net olarak bilinmemektedir. 2008 yılında İstanbul Büyükşehir verilerine göre kayıtlı 45.778, 2009 yılında Bağcılar Belediyesi'nin düzenlediği 9. Engelliler Şurası'nda ise kayıtlı sakat birey sayısının 168 bin olduğu belirtilmiştir.³⁷ Fakat genel Türkiye ortalaması olarak verilen %12,29 oranı³⁸ ile TÜİK'in verilerine göre³⁹ İstanbul nüfusu 13.854.740 olarak alındığında İstanbul'daki sakat sayısı 1,5 milyonu geçmektedir.

³³ Rob Imrie, a.g.m., s.337.

³⁴ Henri Lefebvre, a.g.e., s.143.

³⁵ İsmail Tufan, Özgün Arın, Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 İkincil Analiz, TÜBİTAK, Ankara, 2006, s.17.

³⁶ Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye Özürlüler Araştırması, ÖZİDA, Ankara, 2002.

³⁷ Bağcılar Belediyesi, 9. Engelliler Şurası, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.37.

³⁸ Bu oranda tek tek yapılan bir sayımın sonucu olmamakla birlikte Türkiye Özürlüler İdaresi tarafından yapılan en geniş kapsamlı çalışmanın sonucu bulunan bir orandır.

³⁹ TÜİK, “Nüfus Projeksiyonları” Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>, Erişim:20.01.2014.

Alan Çalışması

Çalışma kapsamında ortopedik ve görme yeti yitimi olanlar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen alan çalışmasında 19 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmış, mülakat tekniğine uygun olmayan 2 görüşme elendikten sonra 17 görüşme dikkate alınmıştır. Katılımcıların 8'inde ortopedik 7'sinde de görme yeti yitimi bulunmaktadır.

İstanbul'da ulaşımı nasıl sağladıkları ve İstanbul için ne düşündüklerine ilişkin olarak sorulara ilişkin mülakat 17 kişi ile Mart-Nisan 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere yarı yapılandırılmış soru formu uygulanmıştır. Kartopu tekniği ile ulaşılan katılımcıların 7'si kadın 10'u erkektir. 13 kişi İstanbul'a farklı bir kentten gelmiştir. Ailesi İstanbul'a göç ile başka bir kentten gelmiş, ancak kendi İstanbul doğumlu olan 4 kişi bulunmaktadır. İçlerinde doğuştan yeti yitimi olan doğanlar (13 kişi) olduğu gibi çeşitli hastalıklardan ve kazadan dolayı sonradan (4 kişi) yeti yitimine uğrayanlar bulunmaktadır. İstanbul'un her iki yakasında da oturan katılımcılara çalışmanın amacına uygun olarak kentsel mekânda bir şekilde bulunan, bulunmaya devam edenlerden oluşmuştur. Kartopu tekniği ile ulaşılan görüşmeciler onun için çalışan veya daha önce çalışmış (şimdi emekli veya iş arayan) olan, aynı zamanda sakat derneklerinin çalışmalarına katılan üye veya üyelerin arkadaş çevrelerindedir.

Katılımcılara, kentsel mekânda ne kadar ve nasıl hareket edebildiklerini ulaşımın hayatlarını nasıl etkilediğini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Bu sorular ile mekânda hareket ederken bir yere ulaşmaya çalışırken kentsel mekân- toplumsal ilişkinin nasıl içiçe geçtiği, İstanbul'a ilişkin tüm dışlayıcı deneyimlerine rağmen İstanbul'un neden vazgeçilmez olduğu anlatımların ışığında anlaşılmasına çalışılmıştır.

İstanbul'da Ulaşım

Gündelik hayat içerisinde kendine kentsel mekânda bir şekilde yer açan sakat bireylerin İstanbul'da hareket etme konusunda karşılaştıkları zorlukların ufak detaylardan başlayarak daha kapsamlı düzenlemelere kadar uzandığı görülmüştür. İstanbul, inşaat halinin süreklileştiği bir kentsel mekân hareket edebilmek için sürekli tetikte olmayı gerekli kılmaktadır. Hem kafa hem beden olarak ulaşım, yorucu ve cesaret isteyen bir durumdur.

Gündelik yaşamlarını devam ettirmeye çalışan sakatlığı bulunan bireyler her şeyden önce "normal" bir İstanbul'da yaşayan bireyin kentsel mekânlar arasında ulaşmaya çalıştığında yaşadıklarından çok farklı şeyler yaşamakta ve hissetmektedir. Bağımsız hareket etmekte zorlandıkları pek çok alan olduğunu ve bunları yaşantılarından örnekler vererek anlatmaktadırlar. Ama önemli noktalardan biri düşünmelerinin engellenmesidir. Bir yerden bir yere giderken "nasıl gidecekleri" dışında bir şey düşünmeleri, fark etmeleri engellenmektedir. Çünkü sakat kişi bir yere ulaşabilmek için uygun yol, araç ve yardım bulmaya çalışmak, zorluklara çözümler üretmek, hesaplamalar yapmak, sürekli dikkat etmek zorundadır.

*"Bir yerden bir yere ulaşım ciddi problem... Biz engellilerin özgür düşünmesini de engelleyen önemli faktörlerden bir tanesi. Eğer kişi belli bir yerden belli bir yere giderken ben o yere ulaşabilmek için hangi yolları kullanayım diye aklımda... [ise] başka bir şey düşünemez.... Bu özgür düşünmesini engeller."*⁴⁰

Görüşmeceye göre yeti yitimi olan birey hareket etmeye çalıştığında önüne çıkarılan engelleri alt edebilmeyi düşünmek zorunda bırakılmaktadır. Bu zorunluluktan kaynaklı olarak kentsel mekân bireyi sakatlamasının yanı sıra yormakta, tek yönlü düşünmesini, çevreyle ilgilenmesini engellemektedir.

Kentsel mekânda yapılan değişiklikler kentte yaşayan pek çok insanı etkiler. Özellikle yaşlılar, çocuklar ve sakatları daha çok etkiler. Alışılmış, öğrenilmiş bir mekânın değişimi sakat kişiler üzerinde (eğer kendilerine uygun hale getirilmemişse) olumsuz etkileri olmaktadır. Bireyin kentsel mekânda hareket ederken kendisine çizdiği yoldan, oluşturduğu stratejiden ve uy-

⁴⁰ A.G., Erkek, 40, 4 Nisan 2012.

guladığı taktiklerde değişiklik yapması gerekmektedir. Görmediği ve yürüyemediği veya yürümekte zorlandığı için o mekânı tanıması, o mekâna göre kendini uyarlaması zaman almaktadır. İstanbul'a kendini kabul ettirmeye başlamışken yeniden uzaklaştırılmış olmaktadır. Bir bakıma her gün gibip geldiği, bildiği İstanbul, yapılan değişikliklerden dolayı sakat kişiyi yabancı hale getirmektedir.

“Bir de sürekli değişim oluyor. Kentsel değişim olduğu için sürekli değişim şöyle bir şey oluyor bundan bir sene önce gittiğimiz yere bir sene sonra gittiğimiz de çok büyük değişiklik hissediyoruz ve ya başka bir yere geldik zannediyoruz... Yani bir defa değişiklik yapılırsa da öyle kalsa sorun değil ama sürekli bir şeyler değişiyor. Kaldırımlar sürekli yenileniyor, yollar sürekli değişiyor, yenileniyor cadde düzenlemeleri yapılıyor. Sürekli değiştiği için bu bizi zor durumda bırakıyor. Tabi gittiğimiz yerde yabancılaşma çekiyoruz. ... Bize sorun çıkarıyor.”⁴¹

İstanbul, kapitalist kent olmanın tüm özelliklerini bünyesinde taşımaktadır. Çalışma esas değer olarak alındığından çalışabilecek “sağlam” bedene sahip olanlar için ulaşım düşünülmektedir. Çalışanların işyerine gidip gelirken veya diğer etkinlikler için kullandığı toplu taşıma her zaman sorunludur. Yapılan düzenlemeler, planlamalar, “normal” bedene sahip insanların işe gelip gideceği, hatta onların bile fazlasıyla zorlanacağı bir şekilde yapılmaktadır. Kentsel mekânda hareketliliği sağlamada kullanılan yollar, araçlar sakat bireyler için oldukça sıkıntılıdır.

Araba ve insan trafiğini ayırmak ve yayaların rahat hareket etmesini sağlamak için yapılan kaldırımlar sakat bireyler için aynı şeyi ifade etmemektedir. İstanbul'un pek çok kaldırımsız yolu olmakla birlikte, olan kaldırımlar da işlevine uygun kullanılmamakta veya farklı işlevler için kullanılmaktadır. Yayaların kullanımı için yapılan kaldırımlar, yayaları taşıt trafiğinden ayırdığı için daha güvenli olması beklenir. Kaldırımlar yürüyerek ulaşımı sağlamanın bir aracıdır. Ancak bu sayılanlar “normal” bedenliler için söylenebilir. İstanbul kaldırımları sakat bireyleri istememektedir. Çünkü kaldırımlar “işgal” altındadır.

“Kaldırım üzerlerinde işte işgaller söz konusu bu işgaller bizim rahat yürümemize engel oluyor daha çok yolda yürümeye kalkıyoruz. Yolda da trafik, arabalarla büyük sorun yaşıyoruz.”⁴²

Bu işgal bir anlamda sakatların nerede nasıl bulunması gerektiğini belirlemektedir. En rahat yürünebilecek alanlar olması gereken kaldırımlar tabelalar, direkler ve ağaçlar ile donatıldığından görme yetisi olmayanlar için hayati tehlikelere yol açabilmektedir. Tekerlekli sandalye kullanıcısı sakatlar ise kimi zaman kaldırıma bile çıkamamaktadır.

“Özellikle kaldırımlarda çok sorun yaşıyoruz... Kaldırımlar en rahat yürüyebileceğimiz yerler. Arabalarını koyuyorlar, direkler dikiyorlar, gelişigüzel tabela koyuyorlar. Lokantanın önünden geçiyorsun, içerisi yetmiyor, dışarıya atıyorlar masalar, sandalyeler. Tabi çarpıyorsun. Yukarıya tabelayı alçak asıyorlar, yürürken kafamı çarpıp vurabiliyorsun.”⁴³

Görüşmeci işe giderken tekerlekli sandalyesi ile sürekli taşıt trafiğinin olduğu ve oldukça yoğun bir yolu kullandığını belirtmiştir. Neden kaldırım kullanmadığı sorulduğunda şöyle demektedir:

“Çünkü... kaldırımlar var ama, o kaldırımları kullanmadığım için ne yapabilirim caddeden gitmek zorundayım... Yani hep dediğim gibi eve gidip geldiğimde işe gidip geldiğimde hep dualarla gidip geliyorum...”⁴⁴

Kaldırımları kullanamadıkları için taşıt yolunu tercih eden katılımcılar buranın kaldırıma göre daha az tehlikesinin olduğunu, en azından bir uyarıcı olabileceğini (arabanın korna çalması gibi) belirtmektedirler. Yolu tercih etmelerini kaldırımlarda karşılaştıkları zorlukların bir sonucu olarak, bir çözüm yolu olarak anlatmaktadırlar. Katılımcılardan hem tekerlekli sandalye kullanıcısının hem de körlerin kaldırım yerine yolu tercih etmeleri, farklı yeti yitimleri olmalarına karşın benzer sebeplere dayanmaktadır.

⁴¹ S.D., Erkek, 49, 20 Mart 2012.

⁴² S.D., Erkek, 49, 20 Mart 2012.

⁴³ B., Erkek, 39, 21 Mart 2012.

⁴⁴ N.N., Kadın, 40, 4 Nisan 2012.

“Caddede yürüyorum ben genelde. Diyorum “en azından kulağım duyuyor” diyorum. Kaldırımı hiç kullanmıyorum. ...en azından araba geldiğinde korna çalınca daat diye ben duruyorum, araba çekip gidiyor. Ama kaldırımda hayatta yürüyemiyorum. ... Birde ağaç dikiyorlar küt diye kafanı çarpıyorsun. Tabela çakıyorlar ortaya ondan sonra bir şey, kocaman bir şey dikiyorlar, beton koyuyorlar dizini, ayağını çarpıyorsun. Rasgele koyuyorlar yani.”⁴⁵

İstanbul’un kimi yerlerine “Erişilebilir İstanbul -2012” çalışmaları kapsamında, İmar Yasası gibi yasalar, çeşitli kurum ve kişilerin açtığı davalar sonucunda çeşitli mekânsal düzenlemeler de yapılmaktadır. Ancak yapılan düzenlemeler kısmidir, bir bütünlük arz etmemektedir. Belli bir standardın olmaması, yapılanların uygulanmaması söz konusudur.

“Kaldırımları en aşağı indirmesi lazım, rampaları rahat çıkacağımız gibi yapmaları lazım. Bazı şeylere gidiyoruz oyun yerlerine gidiyoruz, bazılarında rampa var bazılarında yok.”⁴⁶

Yapılan düzenlemeler bütünlüklü bir planlama çerçevesinde yapılmadığı için daha büyük sorunlara da yol açabilmektedir. Düzenleme yapıldığını düşünerek hareket eden tekerlekli sandalye kullanan bir görüşmeci kaldırımın bir ucunda kaldırıma çıkabiliyor ama diğer ucuna geldiğinde inebileceği rampanın önü kapatılmış olabilmektedir. Bu durumda yardım istemektedir.

“Mecbur arkadaşlar geliyor, yardımı oluyor, kaldırıyorlar, indiriyorlar kaldırımda. ..kaldırımda yüksek, çok yüksek olmasa yine iniyorum... olmazsa mecbur yine aşağı kadar ineceğim, bir yerde rampa yapmı ora kadar geliyor. Bakıyorum kapatmışlar, mecbur yine iki yüz metre ileri gidiyorum.”⁴⁷

Mevcut sistemin çalışmayı merkezi yere koyması ve çalışmanın en verimli en fazla artı değer üretebilecek olan standart beden ve yetilere sahip insanlar tarafından gerçekleştirilmesine yönelik bir örgütlenme söz konusudur. Bu örgü, farklı bedenleri, yetilerde eksikliği olanları dışlamaktadır. Dışlama, çalışmadığı, üretmediği için hem üretimde hem de yeniden üretimde gerçekleşmektedir. Çalışma ve kentsel mekânda bulunma, yeti yitimi olanlara uygun görülmemektedir. Görüşmecilerin hepsi bir şekilde çalışan ya da daha önce çalışmış olan kişilerdir.⁴⁸ Mekânsal ve toplumsal olarak fark edilmeyen sakat bireyler bir şekilde fark edildiğinde de kabul görmemektedir. İşe gidip gelirken görüşmeciler İstanbul’un diğer sakinlerinden çeşitli olumlu tepkiler aldıkları gibi (bu alınan tepkiler “sakat ama çalışıyor” türünden olmaktadır ki bunun da olumlu olup olmadığı tartışmaya açıktır) daha fazla olumsuz tepkiler almaktadırlar.

“Valla kimisi diyor ki “kardeşim görmüyorsun senin sokakta ne işin var?” diyor ben de “senin ne işin var?” diyorum.”⁴⁹

“... örneğin ben gidip geliyorum “senin bu yağmurda ne işin var dışarda” Sana ne kardeşim ya...”⁵⁰

Kentsel mekândaki düzenlemelerden kaynaklı olarak zorluk çeken sakat bireyler aynı mekânı kullanan insanların olumsuz eleştirilerin maruz kaldıkları gibi hareketlerine de maruz kalmaktadırlar. İstanbul’da var olabilmek için yaratılan önlerine çıkarılan zorluklarla boğuşurken diğer yandan “normal/standart” bedenlere, yetilere sahip bireyler için acıma ve ibret nesnelere dönüşmektedirler. Bu toplumsal ilişki kurmayı engelleyici dışlayıcı bir tutum haline gelmektedir.

“Ya mesela biz bazen elimizde bastonla geçiyoruz “vah yazık! Hani Allah kimseyi böyle etmesin” ya yani bu sözlerle veya ne bilim işte kolunuzdan tutuyorlar “yazık Allah sizin gibi kimseyi etmesin.” Biz bize böyle hani acıyarak davranıyorlar.”⁵¹

“Bakıyorlar diyosun, şey ibret almak için bakıyorlar diye düşünüyorsun. Önceden baktıklarında acıyorlar mı diyordum. Niye böyle bakıyorlar diyordum.... Ben topluluklara fazla girmeyi sevmiyorum.”⁵²

⁴⁵ F., Kadın, 39, 21 Mart 2012.

⁴⁶ H.İ., Erkek, 43, 6 Nisan 2012.

⁴⁷ O., Erkek, 44, 6 Nisan 2012.

⁴⁸ Görüşmeciler arasında çalışmayan sadece 17 yaşında bir kişi bulunmaktadır. Bu tekerlekli sandalye kullanan görüşmeci de her year arkadaşlarıyla gittiğini gezdiğini belirtmiştir.

⁴⁹ F., Kadın, 39, 21 Mart 2012.

⁵⁰ N.N., Kadın, 40, 4 Nisan 2012.

⁵¹ H., Kadın, 31, 20 Mart 2012.

⁵² E., Erkek, 17, 6 Nisan 2012.

Acımanın dışında görüşmecilerden hareketlerini doğrudan engelleyen kazara olan davranışlarla da karşılaşmalar olmaktadır.

*“Bastonumuzla işte yürürken insanların çok böyle hareketli olup böyle bize çarpmaları. Ne bilim işte duyarsız olmaları tabii duyarlı insanlarda var. Ama duyarsız daha çok var. Örneğin yolda gidiyorsun elinde baston. Adam geliyor bir vuruyor, bastonu tepetaklak gönderiyor.”*⁵³

Görüşmecilerin açıkça ifade ettikleri gibi İstanbul’da rahatça dolaşmaları, toplumsal ilişki mekândan dışlanmamaları mümkündür. Kentsel mekânda yapılacak düzenlemeler ve bunların uygulanması gerekmektedir. Ancak yapılan düzenlemelerin kullanılmaması sakatların çalışmadıkları yani üretimde ve yeniden üretimde olamadıkları olmamaları gerektiğinden kentsel mekânda da yani kısaca gündelik hayatta olmamaları normalleştirilmekte. Yapılan düzenlemelerde sakatları muhtaçlık ve acıma nesnesi olarak sınıflayan sistemin genel ideolojisi kapsamında günlük yaşama zaten kabul edilmemektedirler. Bunu günlük hayatta yaşayan deneyimleri üzerinden en azından hisseden görüşmeciler kendilerinin gerekli düzenlemeler ile kimseye muhtaç olmayacaklarını belirtmektedirler.

*“Hiç yardım istemeyiz, kimseye ihtiyacımız yok. Sadece duraklarda varırız, şu gelenin numarasını sorarız vatandaşa. İneceğimiz yeri de biliriz biz(...).Bize şimdi otobüste sinyalizasyon var, ses var. Şoför açmıyor. Ben şoföre diyorum “bunun sesini aç” veya kapatıyor, ding dongdan anlıyorum ki o otobüste sesli sistem var. Sesleniyorum orada vatandaş sesleniyor, “nerede ineceksin?” “Sana ne nerede inecem inirim.” “Ben sana söylerim.” “Niye sen söyleyesin” diyorum.”*⁵⁴

*“Caddeleri geçerken muhakkak yardım alıyorum caddeleri kavşakları yardımsız gelmenin imkânı yok. Dediğiniz bu alt yapı buna uygun olsa, sesli ışıklar, yaya geçitleri uygun olursa tabii geçebiliriz. Ama böyle yerler çok çok az.”*⁵⁵

Ayrıca bazen görüşmecinin belirttiği gibi sakat bireylerin hareketleri gözetim altında olabilmektedir. O zaman karşıdan gelen tepkiden kaynaklı olarak panikleymeyebilmektedirler.

*“Bir de en ufak bir şeyde karşımızdaki insan hemen tereddüt ediyor, panik yapıyor. Onun yüzünden kaza yapabiliyoruz. Yoksa kimse müdahale etmese, paniklemese ben rahat rahat yürüyorum. Bildiğim yerde bazen niye kaza yapıyorum. Milletten paniğinden dolayı. Mesela en ufak bir sendelemede insanlar hemen korkuyorlar.”*⁵⁶

Ulaşımın sağlanamaması durumunda, yeti yitimli bireyler belirli mekânların dışına çıkamamakta, farklı mekânlarda bulunamamaktadır. “Normal” bir birey gibi mekânlara ulaşamamaktadır. Kentsel mekânlara ulaşamama günlük hayatlarını farklı yaşamalarını getirmektedir. Ulaşım için araç kullanımında da benzer zorluklar yaşamaktadırlar. Özellikle otobüslere binerken rampaların olmaması, kaldırımların yüksekliğinden dolayı otobüsün durağa tam yaklaşmaması, sesli bilgilendirmenin yapılmaması, kalabalık olması görüşmecilerin belli başlı sorunlarını oluşturmaktadır. Böyle sorunlar yaşanmasının yanı sıra zorluk yaşamadığını söyleyen görüşmeciler de bulunmaktadır. Zorluk yaşamadığını söyleyen görüşmeciler metroyu kullanmaktadırlar. Metroyu kullanan tekerlekli sandalye kullanıcılarından birisinin kullandığı tekerlekli sandalyenin ön tekerlekleri büyük olduğu için metronun platforma tam yanaşamamasından dolayı arada kalan boşluğa takılmamaktadır.⁵⁷ Aşağıda görüşmecilerin belirtildiği gibi yeti yitiminden dolayı kullanılan aracın niteliği ulaşımında kolaylıklar sağlayabilmektedir.

*“Metroyla geliyorum. ...benim arabam büyük teker rahatla kullanıyorum.”*⁵⁸

*“Benim gibi bir engelli için zorluk yoktur. Metroya atladım mı her yere gidersen... Metroya atla her yere git.”*⁵⁹

⁵³ A., Erkek, 41, 20 Mart 2012.

⁵⁴ A.B., Erkek, 56, 22 Mart 2012.

⁵⁵ C., Erkek, 56, 22 Mart 2012.

⁵⁶ Ö., Erkek, 31, 20 Mart 2012.

⁵⁷ Metroyu kullanabilen görüşmecilerin kullanamayan görüşmeciden kullandıkları tekerlekli sandalye farklıdır. Ön tekerleri küçük olanlar metronun platforma yanaşamamasından dolayı zorluk çekmekte teker boşluğa girmektedir. Ama ön tekeri büyük olanlarda veya tek teker olanlarda bu zorluk yaşanmamaktadır.

⁵⁸ O., Erkek, 44, 6 Nisan 2012.

⁵⁹ E., Erkek, 17, 6 Nisan 2012.

İstanbul'u Kıyaslama

Görüşmeciler genel olarak İstanbul'u geldikleri veya bildikleri kentlerle, kırsal alanlarla kıyasladıklarında olumlu değerlendirmektedirler. Fakat görüşmecilerden biri küçük yerlerin ulaşım açısından daha fazla imkânı olduğunu belirtmektedir. Bu katılımcı görmesindeki yeti yitimine rağmen memleketinde bastonsuz dolaşabildiğini ama İstanbul'da bastonsuz dolaşmanın mümkün olmadığını ifade etmektedir.

“Ben daha önce yaşadığım için memlekette Bafra'daydık hatta orada baston da kullanmıyordum. O zamanda İstanbul'a gelmeden önce... baston falan bilmiyordum, bastonsuz dolaşabiliyordum. ...problemler olmuyor değildi oluyordu ama dolaşıyordum İstanbul'da bastonsuz dolaşamazsınız imkânsız.”⁶⁰

Özellikle görme yeti yitimine uğrayanlar için bağımsız hareket ve bunun için baston kullanımı önemlidir. İstanbul'da bulunan Reşitpaşa Körler Okulu (aslında burası Altı Nokta Körler Vakfı ve İstanbul Reşitpaşa'da bulunmaktadır, bulunduğu yerden kaynaklı olarak burası Reşitpaşa Körler Okulu olarak biliniyor) farklı illerden gelen pek çok görme yetisi ile ilgili sorunu olana bağımsız hareket, baston kullanımı, okuma yazma gibi konularda yardımcı olmaktadır. Görüşmecilerden biri bu okulu “bana hayat verdi”⁶¹ diye kendisi için olan önemini belirtmiştir. Sakat bireylerin yeti yitimleri ile kendisini hayattan dışlayan kentsel mekânda nasıl varolabileceğine ilişkin eğitim veren Reşitpaşa gibi okulların, merkezlerin olmaması ya da büyük kentlerde olması kentsel mekâna çıkışı doğrudan kısıtlayan bir erişim sorunudur. Bu açıdan İstanbul özellikle körler için bu yönüyle hayata tutunmanın fırsatlarına sahiptir. Eğitimle birlikte köy yerine göre mekânsal olarak belli bir kent düzeninin olması İstanbul'u çekici yapmaktadır.

“Bir de köy yerlerinde mesela, öyle gezmesi şey değil, burada belli bir düzen, belli bir çevre var. Orada kaldırım yok, kenar yok dere, tepe çamır... Hareket etme olanağımız o kadar değil. En çok görme özürülüler, genelde büyük şehirlerde daha çok iyi hareket ederler. Mesela burada, İstanbul'da daha rahat hareket ederim. Köyümden daha çok İstanbul'da hareket ederim rahat.”⁶²

“Orda, dışarda şöyle, köyde rahat rahat geziyordum. Ama kentsel deneyimim hiç yoktu. Mesela kasabaya iniyordum bile, ama elimde bastonda yoktu, böyle kasabaya indiğim halde hiçbir yere gidemiyordum. İnsanların yardımıyla ancak kasabada dolaşabiliyordum. Eğitim işte şöyle bağımsızlığımı belli bir güce geldim ama bizim oralar çok kırsal kesimdi. Yol mol hiçbir şey yoktu hani. Altyapı hiçbir şey yoktu.”⁶³

Benzer şekilde ortopedik yeti yitimi olanlarda büyük kentleri İstanbul'u eğitime ve sağlığa⁶⁴ erişim açısından tercih etmektedirler. Görüşmecilerden birisi Mardin diğeri Siirt'ten İstanbul'a öncelikle “tedavi” olabilmek için gelmişlerdir. Bu olanakların daha fazla olması nüfusunda yoğun olması yeti yitimlilerin de İstanbul'da fazla olmasını getirmektedir. İstanbul bu yönüyle de çekici gelmektedir.

Sakat birey, aynı sorunları zorlukları yaşayan kendini anlayabilecek ve paylaşımında bulunabileceği birilerini İstanbul'da daha kolay bulabilmektedir. Dernekler, çeşitli etkinlikler, iş olanakları belli bir çevre edinmeyi, toplumsal bağ kurmayı, kentin günlük hayatına katılmayı olanaklı kılan fırsatlar sunmaktadır.

“İstanbul kent olarak bence yaşanır. Sakin yerde de kör yapamaz. Kimi bulacaksın ki oralarda? İzmir de, Ankara'da biraz bulursun da diğer yerlerde kör özürülü biraz daha az. Kimi diyor oralarda daha çok. Bilmiyorum yani. Buralarda yollarda körler özürülüler dışarıya çıktıysa oralarda hiç çıkmaz, oralar biraz daha kırsal olduğu için aileler hiç bırakmaz.”⁶⁵

⁶⁰ S.D., Erkek, 49,20 Mart 2012.

⁶¹ A.B.Erkek,58, 22 Mart 2012.

⁶² A.B., Erkek, 58, 22 Mart 2012.

⁶³ A., Erkek, 41, 20 Mart 2012.

⁶⁴ Ortopedik yeti yitimi olanlar görme yeti yitimi olanlardan farklı olarak tıp uzmanlarına ihtiyaçları ilerleyen yıllarla birlikte sürekli artmaktadır.

⁶⁵ F., Kadın, 39, 21 Mart 2012.

Görüşmecilerin büyük çoğunluğu İstanbul'u "bulunmaz" bir kent olarak tarif etmektedir. Bu değerlendirmenin altında ise İstanbul'un heterojen bir yapısının olması, görüşmeciler gibi yeti yitimlerinden dolayı ile aynı durumda olan bireylerin olduğunu bilmesi, onlarla iletişime geçebileceği olanakların olmasıdır. Küçük yerlerin, kentsel mekânlar gibi alt yapılarının olmaması kentlere göre daha fazla hareket kısıtlılığı getirmektedir. Aslında küçük yerlerde mekânsal özelliklerin yanı sıra hareket kısıtlılığını getiren önemli bir etken toplumsal ilişkiler olmaktadır. Küçük yerlerde herkesin birbirini tanıyor olması sakat bireyin kendini "aşmasına" ket vurabilecek ilişkiler olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca kendini "aşma" konusunda önemli bir aşama olan "kendisi gibi olanlar" ile bir arada olabilmeyi sağladığı için İstanbul küçük yerlere göre görüşmeciler tarafından tercih edilmektedir. İstanbul'da yeti yitimine uğramadan önce de yaşayan katılımcılar ise İstanbul'u önceden de "bildikleri" için yaşanabilecek bir kent olarak tanımlamaktadırlar.

"Başka İstanbul Yok"

Yapılan görüşmeler sonucunda görüşmecilerin İstanbul'da pek çok zorluğa katlanarak kentin gündelik hayatına dahil oldukları ya da kendi gündelik hayatlarına İstanbul'u dahil ettikleri görülmektedir. İstanbul mekânsal-toplumsal olarak yeti yitimi olan görüşmecileri sakat hale getirmektedir. "Yaşamın eleştirisi insanların oldukları şeyi olduklarını sandıkları şeyden yaşadıkları şeyi düşündükleri şeyden ayıran marjın incelenmesinden ibarettir."⁶⁶ İstanbul'a aşkla bağlı olan alan çalışması kapsamında görüşülen görme ve ortopedik yeti yitimi olan görüşmeciler bir bakıma, Lefebvre'nin bahsettiği marjı anlatmaktadırlar. Çünkü yukarıda bahsettikleri tüm zorluklara, yoksunluklara, çatışmalara karşın "başka İstanbul yok"tur. İstanbul "tek"tir, mücadele ve bin bir zorlukla ona dahil olmaya çalışmak bir bakıma bu karşılıksız "aşk"ı da ilmek ilmek örmenin başka bir halidir. İstanbul'a duyula "aşk" insanın kendine de ayna tutmasıdır.

"Görme engellinin en güzel yaşam süreceği yer bence İstanbul. Şimdi hem büyüklüğü açısından, aradığı her şeyi bulma açısından, ulaşım açısından ne bileyim yani aklına gelebilen sosyal aktivitesi çok olan, birçok alanda ya da ben İstanbul'da yaşadığım için mi bana öyle geliyor, ben başka şehirlere gittiğim zaman beğenmiyorum. Yani İstanbul çekiyor beni."⁶⁷ "Duygusal anlamda çok harika (gülerek) eskiden de gördüğüm için şimdi başka bir yere gittiğim zaman ruhum sıkılıyor. Sanki burada böyle manzara çıkmış... gibi (...) Başka İstanbul yok."⁶⁸

Kentsel mekân düzenlemelerinin yeti yitimli bireylere göre yapıyor olması dışarı çıkan yeti yitimli sayısını arttırabilir. Böylece günlük hayatta sık karşılaştığımız "sıradan" bireyler haline gelebilirler.

Sonuç

Sakat kişilerin hareketini engelleyen fiziksel tasarımlar yapılar, ortalama bir hareket düzeyine sahip yolcuları varsayan dışlayıcı ulaşım araçları, ortak bir yeti düzeyini varsayan kamu bilgilendirme biçimleri dışlayıcı kent yaşamının her yerine yayılmıştır.⁶⁹ İstanbul dışlayıcı bir kent olarak bu dışlayıcı mekânsal pratiklerinden daha fazlasına sahiptir. Fakat yine de vazgeçilmesi mümkün olmayan bir sevgili gibidir. İstanbul tüm zorluğuna rağmen sakatlar tarafından sevilmektedir.

Bu aşkın temeli İstanbul'un dillere destan "güzelliği" bir yana, sakat bireylerin "kendisi gibi olanları" bulabilme olasılığının çok olması, bir araya gelebilme bir anlamda kendini yalnız hissetmeme ve pek çok yere göre sakatlara yönelik eğitim, sağlık olanaklarının olmasıdır. Ona ulaşmak, onunla olmak için verilen emeğin çok fazla olması, belki de bu sevgiyi büyütmede, aşka çevirmektedir.

⁶⁶ Henri Lefebvre, a.g.e., s.151.

⁶⁷ B., Erkek, 39, 21 Mart 2012.

⁶⁸ C., Erkek, 56,22 Mart 2012.

⁶⁹ Brendan Gleeson, a.g.m., s.367.

Ayrıca İstanbul'a duyulan aşk, M. de Certeau'nun⁷⁰ kapitalizmin tüketimi arttırma taktiklerinden olan, vitrinin, nasıl seyredilerek tüketiciler tarafından taktiğin tersine çevrilmesinden bahsettiği duruma benzer. Bu durum bir bakıma kapitalist tüketime karşılık pasif bir "direnış"tir. Vitrin seyretme gibi kendini dışlayan İstanbul'a daha sıkı sarılmak da aslında pasif bir "direnış"tir. Çünkü İstanbul'un beklemediği bir durumun ortaya çıkışıdır. Yeti yitimli bireyleri mekânsal-toplumsal olarak yok sayma taktiğinin tutmamasıdır. Aktif bir direniş ile bunun kazanılması halinde İstanbul kendine duyulan aşka karşılık verecektir.

Kaynakça

- Bağcılar Belediyesi, 9. Engelliler Şurası, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- Certeau, Michel de, *Gündelik Hayatın Keşfi-I*, Çev.:Lale Arslan Özcan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye Özürlüler Araştırması, ÖZİDA, Ankara
- Gleeson, Brendan, "Teknoloji Sakatlayıcı Kentin Üstesinden Gelebilir mi?", *Sakathlık Çalışmaları*, Ed. D.Bezmez vd., Çev.:F.B.Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Gottdiener, Mark, "Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru," çev.: H. Çağatay Keskinok, *Praksis*(2), 2001, ss.248-269.
- Harvey, David, *Postmodernliğin Durumu*, Çev.:Sungur Savran, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Harvey, David, *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev.: Mehmet Morali, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
- Huot, Jean-Louis, Jean-Poul Thalmann, Dominique Valbelle, *Kentlerin Doğuşu*, Çev.:Ali Bektaş Girgin, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- Imrie, Rob "Sakatlayıcı Çevre Tasarımı", *Sakathlık Çalışmaları*, Ed. D.Bezmez vd., Çev.:F.B.Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- İşık, İ. Emre, "Mekan ve Toplum", *Öznel Durumlar ve Mekanlar*, Der.: İ.Emre İşık, Yıldırım Şentürk, Bağlam Yayınevi, İstanbul, 2009, ss.13-23.
- İşık, Oğuz, "Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması", *Toplum ve Bilim*, Sayı:54-65 Güz/Kış, 1994, ss.7-38.
- Karl Marx, Friederich Engels, *Alman İdeolojisi*, Çev.: Sevim Belli, 2.Baskı, Sol Yayınları, Ankara, 1987.
- Lefebvre, Henri, *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*, Çev.: İşık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Oliver, Michael, "Sakathlık ve Kapitalizmin Yükselişi", *Sakathlık Çalışmaları*, Der. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, Çev. Ferit Burak Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Oliver, Michael, *The Politics of Disablement*, The Macmillan Press, London, 1990.
- Schriner, Kay, "Sakathlık Çalışmaları Perspektifinden Sakat İstihdamı Sorunları ve Politikaları: Bir Uluslararası Yaklaşım," *Sakathlık Çalışmaları*, Der. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı, Yıldırım Şentürk, Çev. Ferit Burak Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Sutcliffe, Ela Babalık, "Toplu Taşıma", *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, Der.: .Melih Ersoy, Ninova Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Şenbil, Metin, "Ulaşım", *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, Der.: .Melih Ersoy, Ninova Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Şengül, H. Tarık, "Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme," *Kentsel Planlama Kuramları*, Der.: Melih Ersoy, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- Tufan, İsmail, Arın, Özgün, *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 İkincil Analiz*, TÜBİTAK, Ankara, 2006.
- TÜİK, "Nüfus Projeksiyonları" Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>, Erişim:20.01.2014.

⁷⁰ Michel de Certeau, a.g.e., s.

Tümertekin, Erol, *İstanbul İnsan ve Mekân*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

Uçman, Abdullah, “Kitap Üzerine Birkaç Söz”, *İstanbul'a Dair*, Nihad Sami Banarlı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2008.

Yırtıcı, Hilmi, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.